

Manex Erdozainzik utzi leku hutsari begira

Gauaren bestaldean

Iñaki Uria

«Gauaren atzekaldean nobelaren gaia oso ximplea duk: Migel errefugiatu politiko bat duk, Parisen bizi dena, bere adin betean heriotze absurdo batek eramaten duena; honen bi lagunak, Jose eta Txomin, haren gelara badoatzik pusken biltzera, honela Mireni eman hitza betez», zioen Manex Erdozainzik, nobelaren egi-leak berak *Argia*-n 1983ko urtarrilean egindako elkarrizketan. Manexen heriotza baino urtebete lehenago.

Elkarrizketa horretan dio, plazerrez idazten zuela euskaraz, ahaztu gabe, bestalde, euskal kulturaren egoera, eta horregatik Euskadi batuari begira idazten zuela. Norberaren bizitza eremu nasaia ikusten du idazteko gaiak ateratzeko eta berarentzat sentsazioak, gertakariak, oroitzapenak, sentimenduak, ametsak ebokatzeari da poesia.

Tinbrea. Jose eta Txomin izango dira. Manex hil zenetik arratsaldero egiten didate bisita. Gaur gainera, horretan gelditu ginen atzo, Manexen puskak bildu behar ditugu handik eta hemendik. Poesia bereziki.

Esku arten neukena, idazten ari nintzena alegia, erakutsi egin diet.

—Arrazoa du hori dioenean —*hasi da Jose, beti bezala aurrena— Hinki-Hanka irakurriz gero, berehala suma daiteke haurtza-*

roak haren idaztietan duen garrantzia. Haurtzaroan bere ama lanean soroan, Ibarlako bere baserrian, Oztibarreko ordokietan, Nafarroa Beherean.

—Gogoan dut —*jarraitu dio Txominek*— behin eta berriro esaten zuena. Bere haur-mundua zela bere sorterriko mendiek mugatutakoa. Mendira igo eta han urrutira ikusten omen zuten, baina hala ere oso ttipia omen zen haien mundutxo. Irratirik eta telebisitarik gabekoa. Euskara hutsezkoa. Gero beti zen kexu bere ikasketak guztiak frantsesez egin behar izanaz. Lau urterekin sartu huen eskola frantsesean; eta hamaika urterekin Euskal Herritik kanpora.

—Harrigarria da —*sartu naiz ni*— zenbat aldiz aipatzen duen eskolara joan «behar» hori. Minez menditik atera eta eskolan sartu zutela ematen du.

Egia esan ez da hain harrigarria kalekumea ez den batentzat. Oraindik bat baino gehiago gogoratuko da, ni gogoratzen naizen bezala, zenbat sufritzen zuen «cashero»k eskolara etortzen zenean. Han izkina batean jarri eta, ez gaztelaniaz ez futbolekin jakin gabe, nola pasatzen zuen, bere ikaskideen irainak eta irakaslearen jipoiak jasaten.

Gauza bat jakin nahi nuke, zertan izan zen behartua? Fraide joatera behartua izan zen, ala fraide joan nahirik etxetik joatera behartua zegoen.

—Fraide ez da inor behartua joaten! —*Josek*—. («Ez zen inor joaten» hobeto legoke, nire ustez).

—Dena dela —*nik*—, gauza bat ikus dezazuen nahi dut. Bere poesi liburuko aurrengo poeman, «Emazteki bat ene bizian...», bigarren atalaren hasieran, honela dio:

Gaztarorat doi-doi heldua
Etxetik joan behartu izan zitziakan eskoletarat,
Diotenaz gain oraiko mendean
Ez dela jakitaterik gabe ibili behar!

Poema horretan —*jarraitu dut neronek*— beharkizuna aipatzeaz gain, Manexen obra osoan aurkitzen ez den gauza batekin egiten dugu topo: ironiarekin, zinismoarekin ia-ia. Gainerako poesian hain gardena eta begi-garbia den Manex, hain maliziarik gabea den Erdozainzi, bestalde gizon ikasia, psikologoa, filosofoa, teologoa zen Manex Erdozainzi, Akitaniako frantziskotarren probintziala... nola konprenitu behar da gizon hain ikasi batek

«Diotenaz gain oraiko mendean / Ez dela jakitaterik gabe ibili behar!» idaztea, bere etxetik ateratze hori, min hori, sendatuko ez duen pomada bat bezala jartzea?

—Poema horren segida —*Txominek*— da ni gehien hunkitu nauen pasartea:

Utzi nintikan ene etxeokak:
Ene Aita nigarretan,
Lagundu baininduen bideberriko xeheletaraino
Lagundu ixil-ixila bideberriraino
Bihotzean gordez bere pena izigarria.

Bere beso idorretan finki tinkatu baininduen:
«Izan untsa, Mañes», erranez...
Eta egon baitzen bide gainean luzaz
Paxualdeko bizkarrean
Ni arrunt gorde artino.

Utzi nindukan bide gainean nigarretan
Lur hontako egoitzan
Gehiago besarkaturen ez dutana...

—Bale, hi, —*moztu dio Josek*— hi gauza haiz liburu osoa berriakurtzeko!

—Ba... merezi dik! —*arrapostu Txominek*.

—Konforme —*Josek*—, jaso ditzagun, ordea, Manexen gauza diferentek. Jaso ditzagun denak. Ez bakarrik hemendik. Denetik pixka bat.

Ni ere horretan nago. Baina gaia aldatu gabe, «Gure etxegibeleko haritza» hartuz gero, poema horretan, bere etxetik atera gabe euskaldun guztientzat balio duen gai batekin egin du bat: Haritz zaharrarekin. Noiz landatua izan zen inork ez dakiena, hondatzen hainbat aldiz libratu gaituena, gure bizi-gunea, ahantzezina... Eta gure etxeok ebakitakoa. Beste muga batzutara plegatutakoa. Eta amak haritz zaharraren heriotza kondatzen dionean poliki, sobera min har ez zezan, poetak «Nigar egin nian / Hik utzi leku hutsari begira!»

—Bada poema bat —*hasi da Jose*— hegoaldekoek irakurri beharko luketena Iparraldean pittin bat gehiago ulertzeko. «Presuner ohiak» poemari buruz ari naiz, noski. Gerlarako haziak ez ziren presuner ohiak nola hamalauko eta berrogeiko Frantziak armen hartzera deitu zituen. Morts pour la Patrie.

Hitz faltsu hauietaz gure herri hustuak
Ezazolki antzakatu baititu

...
zeren zerenguz
ez ote dakizu, Migeltxo?
bi gerla irabazi ditu gero

...
xingola, medaila edo girgileria
papoan pollikiño emanik
etxetik merialat eta elizalat
elizatik hil-harrietara
hil-harrietatik eskolara
eskolatik ostatura

...
Ahantzi behar ez den Frantzia mitoa
Zeletzeko!

Nik uste Josek hau aipatzerakoan, Manexek eta Iparraldeko edozein abertzalek senti dezakeen mina, herra eta ezina gogoratu nahi izan duela. Nola hitzegin Frantziaren zapalkuntzaren kontra eta Euskal Herriaren alde, aita, aitona edota osabaren izena eliz ondoko hilerriko hilarri batean idatzirik baldin badago? Nola, Patrie-gatik hil baziren eta ez Euskadiren alde?

—Biziarekiko zuen zaletasuna, joera, lilura, kantatu nahia —aipatu du Txominek— obra guztian zehar agertzen da. Edozein poematan kantatzen du bizia, fruituak, loreak eta ordokiak aipatzen. Bizia hartzen du bere forma guztietan. Eta naturaren formaz jantzita ageri zaio gehienetan. Lurraren kolorez udaberrian. Baina, hala ere, nahiz eta bere ebokazioek ama-lurra ekarri idatziatarara, alde egiten du hortik eta Parisen sartzen da, *Gauaren atzekaldea*, berak konprenitzen ez duen edo, hobe, bizi ez duen, sentitzen ez duen mundu hura ebokatzerara. Eta Parisen ere biziarekin egiten du topo. «Beste» biziarekin, ordea. Pigalle. Metroa. Kafeak. Putak. Eskaleak.

Ezer gutxi egongo da Manexen idaztietatik, beste idaztietatik, nabari daitekeen gizon horretatik hurrunago egongo denik, Pariseko mundu hori baino. Eta han ere bizia sentitzen du odolean. Whisky eta zarrapastrosoen artean ere bizia sumatzen du. Eta konprenitzen ahalegintzen da. Saiatzen da Aita bat bezala. Fraide on, majo bat bezala.

—Honetan gaudela —berriro ere ni ari naiz— ez dut uste ahantz daitekeenik *Hinki-Hanka*-ren erdian agertzen den poema luze bat, «Egunean egunekatik...» izenekoa. Prosa eta poesia nahasten ditu, Pariseko bere oroitzapenei, hobe erreflexioei, eskaini-

tako pasarteon: «Bakartasunean naizelarik, oroitzen naiz larruak erretzen nauela eta sofritzen dut nere barneko munduan».

Gauetz gertatzen zaio hau gure fraideari. «Jeiki ordu da. Ahanzten ditut larrua eta nere burua». Pizten du —*zerbait heldu behar*— eguneko lehen zigarreta eta kalera doa. Parisen eskaleek liluratzten dute bereziki: Zimaurretan sortuek «Garbietarik naizelakoan eta samatsean ez naizelakoan sortua, ez naiz eskelari». Baina, helas! Garbietarikoa izanik ere, laster konturatuko da ez dela zorionsua. «Ardurenik goibel dut bihotza eta tristea da nire barruko kantua... Eskelaria bezain pobre eta beharretan nabila... Eskelari bilakatu naiz... Zeren eta noren eske gabiltzan: nik ote dakita?».

—Azkenean heldu diogu benetako gaiari —*moztu dit Josek*—. Horri jarraitu behar diogu. Poema horretatik aurrera, nahiz eta lehen ere beste zenbaitetan aipatua izan, «Populu bat xutik» horretatik aurrera, Euskal Herria izango du gai nagusia. Poema horretan, bidean ibiliz gauza berriak ezagutzen dituztenen eta toki berean geratuz usteltzen direnen artean zatikatzen du gizadia. Bera, «Ez dut maite barne hertsia eta hetsi batean / gakoturik edo, zakurra bezala, estekan egotea», lehen multzo horretako partaide bezala definitzen delarik. «Eta nahi dut barnago sartu / sortzen ari den mundu berri hontan». «Eta nere baitan sumatzen dut / kitzi-kitzi / euskaldun berri bat sortzen, / euskal populu berri bat itxura hartzen: / Europan! / Munduan!»

Gaur, populu batek, xutik, kantatzen du:
«Gu gira Euskadiko gazteri berria,
Euskadi bakarra da gure Aberria...»
eta ez omen du galtzen mundu zabalerako tirria
eta ez omen du ahantzi nahi denak anaiak dituela!

1967ko Uztailean.

Hori esan zuen bide asko ibili ondoren eta Paris (bere esannahi guztiarekin harturik) ederki asko ezagutu ondoren. Ez zela, alegia, aurrena ikusten den Paris horrekin txunditu eta hura imitatu nahian ibili denbora osoan (ohitura nahiko arrunta euskal eremu guztietan. Besteetan ere bai).

—Egoki deritzot «Erligioso bizitzaren euskal aste» batean esan zuena gogoratzeari —*sartu da Txomin*:

Eta nere problema larriena izan zen zein alderdi aukeratuko nuen. Zalantzarik gabe aukeratu nuen sortzeak emana zautan alderdia: jende langilearen alderdia, herri zapaldu honen alderdia (*Herriz Herri*, 84-VI-7).

Tarte bat ireki daiteke hemen Setien gotzaiak hartzen duen postura eta Manexek hartu zuena alderatuz.

—Hik hasitako horri jarraiera emanaz —*ni, zein bestela?*— zera esango diat, Txomin: ez zela bakarrik esatea zapalduen aldetik zegoela; esateaz gain, horien alde idatzi zuen (eta 84-V-6ko *Argia-n Artasok zioenez «kutsu politiko nahiko garbia duten ekin-tza herrikoietan hartu du parte Manexek»*). *Herriz Herri-n, Gure Irratian, Amnesty International-en, eta «errefuxiatuekin asko ibiltzen zen. Laguntzen»*). Hortik aurrera zer egin zuen, praktikan, eguneroko lanetan, beste batzuk jakingo dute hobeto. Guri haren idatziak besterik ez zaigu geratzen, hemen pixkana-pixkana, pus-kaz-puska bilduz joateko. Eta idatzietan garbi dio, ahal balu, «EZ LITAKE EZ / Handi mandirik / Edo / Txuri-gorririk Aberats-pobrerik eta / Poliz-gizonik / Ez eta / Presondegirik eta auzitegirik / Gure Euskadin».

Eta Salvador Allende eta Txileko zapalduei dedikatzen die poema bat, eta horren bukaeran: «Non dira non / zuk, Jauna, ba ahal dakizu / non diren / Santiagorateko bideak...»

Eta Jainkoak ez zion erantzun:

Arren
neure herriko sinesdunak
inori ez diot zorrik
baina barka
barka
umezurtzak izanen direno
musu baten sari ostiko bat ukanen duguno
nire gudu lagunak
mendiz-mendi doatzino
haizatuak, tirokatuak, gartzelatuak,
zanpatuak
izanen direno
gure herri honek
gartzela bat iduri
diraueño
eta gauak
egunak bihurtu ez direno
guretzat besteentzat bezala
barka
nire herriko sinesdunak
neure Fede
apurtua...

(«Herri Honen erraietan» poematik, 1974ean idatzia eta *Maiatz* 1.ean argitaratua 1982an).

—Poema hori oso-osorik irakurtzekoa duk —*Josek*—, beste batzu bezala. 76an esaterako, «Askatasunaren amets zohardia»n honela ziok:

Txabi, Poeta, Iharra,
 Mikelon eta Txikia eta Txapela
 Eta Euskadiko xenderetan hil dizkiguten
 Iraultzaileen zerrenda luzea
 Nere haurrak ziren
 Maliziarik gabeko
 Nere semeak ziren...
 Eta Txiki eta Gotzon Otaegi eta Jesus Mari Zabala
 Hil dizkidate beren justiziaren izenean!»

Eta aurten argitaratutako *Maitaz* 5.ean torturetan hil ziguten Joseba Arregiri «eta beste gure lagunei nigar ororen artean» poema luze bat idazten die.

Eta bizirik iraungo balu seguru gaude Txapelaren anaiari, Txapelari, eta Katturi, eta beste Katturi, eta beste hainbati kantatuko ziekeela.

—Hori da gauzarik aipagarrienetako bat —*gutako edozeinek*—. Manexek hautatua zuen norekin zegoen eta haiei kantatzen zien. Era soil batean. Gozo-gozo. Euskara ederrez beti. Bere ama, bere ama-lurra, bere ama-lurra-Euskadi, bere ama-lurra-Euskadi-egin-nahi-duten-anaiak. Horiek ditu bere gaiak. Haren obra, hautatua da: *Hinki Hanka*-n 26 urtetan zehar idatzitako poemak sorta bat ageri da. Beti orden berean. Kontzientzia hartze bat egongo balitz bezala urteak pasatzearekin. Euskal Herria pizten ikusi duela ematen du. Altxatzen. Eta poztu egiten da, altxatze horrek dakartzan kalte guztiak kontutan harturik ere. Hori azpimarratu nahi genuke miaketa hau bukatu aurretik: Manexen obra norbaitek irakurriko balu, ez luke aurkituko paraje exotikorik, ez abentura grinazkorik, ez heroe liluragarriarik. Areago: egilearen bizitza, guk dakigularik, ez da bere obrari, ganduak etxeari bezala, halako itzal bat emateko modukoa. Baina abertzale batek irakurriko balu, bere moduko batekin egingo luke topo. Ezker abertzaleko batek, esan beharko genuke agian... Ez du piratekin, eta ehiztari gaiztoekin egingo topo, bera bezalako batekin baizik. Gauza baikoitzari bere izenez deitzen dion batekin aurkituko da irakurlea.

Eta askok ez dute onartuko. Askorentzat, literatura, gauzei beste izen batzuren bitartez deitza bait da.

I.U.